

Részletes zárójelentés

Alapadatok

Név: Dr. Seres Attila

Projekt száma: PD 72265. sz. OTKA Posztdoktori Ösztöndíj és Kutatási Projekt

Projekt címe:

A romániai magyar külképviseletek (bukaresti követség, kolozsvári konzulátus, brassói és aradi konzulátus) 1921–1944 közötti iratanyagának feltárása, feldolgozása és kiadása

Projekt időtartama: 2008. május 1.–2012. április 30.

Levéltári kutatások

A levéltári forrásfeltárás és forrásrögzítés döntő érvényű iratanyaga a Külügyminisztérium két világháború közötti anyagából létrehozott, s a *Magyar Országos Levéltárban* őrzött önálló fond volt. A kutatási tervnek megfelelően a K 63-as állagból (*Külügyminisztérium Politikai Osztályának* általános iratai) teljes egészében átnéztem a 27. sz. tételsor („magyar-román ügyek”), a K 64-es állagból (*Külügyminisztérium Politikai Osztályának* rezervált iratai) a 27. és a 47. sz. tételsor („kisebbségi ügyek”) alatt jelzett iratcsoportokat, a K 69-es állag (*Külügyminisztérium Gazdaságpolitikai Osztály*) 726-737. sorszámmal jelzett őrzési egységeit, illetve a K 74-es állagban (*Külügyminisztérium Számjel Osztály*) az Arad, Brassó, Bukarest, Kolozsvár címszavak alatt szereplő tételeket. A K 87-es jelzetű fondból (bukaresti követség) az 1–5. sorszám alatt, a K 123-as jelzetű fondból (kolozsvári konzulátus) az 1–11. sorszám alatt, a K 688-as jelzetű állagból (bukaresti követség kolozsvári útlevál-kirendeltsége) az 1–14. sorszám alatt szereplő csomókat tekintetem át.

A romániai magyar diplomáciai képviseltek által küldött jelentések nem jelentéktelen része átiratban átkerült a Miniszterelnökségre, így megőrződött a *Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának* (K 28-as jelzetű állag) iratanyagában. Ezek között olyanok is vannak, amelyek a Külügyminisztérium iratanyagában már nem lelhetők fel. Ebből a kollekcióból a 153–163. sorszámmal jelzett csomókat tekintetem át.

A kutatások során összesen 194 levéltári őrzési egységet dolgoztam fel, önálló őrzési egységnek számítva az egyes csomókon belül tételszámmal jelzett irategyütteseket is. Ennek a hatalmas terjedelmű iratmennyiségnek a feldolgozása összesen 44 kutatási alkalmat igényelt, s a kutatómunka révén egy több mint 20 ezer fényképfelvételből álló digitális archívum jött létre.

Az iratok válogatásánál három alapvető szempontot követtem:

1) Elsősorban azokat a diplomáciai jelentéseket és egyéb, a külképviseleten iktatott iratokat (bizalmas diplomáciai levelek, feljegyzések, számjeltáviratok, claris táviratok stb.) rögzítettem (digitális fényképfelvételen), amelyek a romániai magyar kisebbség 1921–1944 közötti történetére, politikai, társadalmi és gazdasági szerveződésére, művelődési viszonyaira, jogi státuszára, oktatási lehetőségeire, a román politikai elittel és a magyar politikai vezetéssel fenntartott kapcsolataira stb. vonatkoznak.

2) Másodsorban azokat a dokumentumokat másoltam le, amelyek a Románia és Magyarország közötti politikai és kereskedelmi kapcsolatokra vonatkozó adatokat tartalmaznak.

3) Harmadsorban azokat a jelentéseket is relevánsnak minősítettem, amelyek a Románián belüli etnikumközi viszonyokról, az erdélyi magyarság és más romániai kisebbségek (különös tekintettel az erdélyi németekre és zsidóságra, a dobрудzsai bolgárokra és a besszarábiai ukránokra) közötti kapcsolatrendszeréről, illetve más romániai kisebbségek politikai, társadalmi és gazdasági szerveződésére vonatkozóan adnak információt, amennyiben azok érintették a magyar kisebbség politikai törekvéseit is.

Nem jelöltem ki ugyanakkor azokat a jelentéseket, amelyek kizárólag a román belpolitika alakulásába, például a *Nemzeti Liberális Párt* és a *Nemzeti Parasztpárt* közötti párharc állásába vagy a király és a pártok közötti viszonyrendszerbe engednek betekintést, hacsak ezek bizonyos esetekben nem álltak összefüggésben a magyar kisebbség vagy a magyar–román kapcsolatok történetével.

Az iratgyűjtést ezen túlmenően kiterjesztettem a *Szent László Társulat* Magyar Országos Levéltárban lévő fondjának feldolgozására is. Ezen belül a teljes két világháború közötti anyagot, azaz 12 db őrzési egységet (csomókat, köteteket) dolgoztam fel, s a releváns dokumentumokat ebből a forráskörből is rögzítettem. Az OTKA-projekt keretében romániai levéltárakban is folytattam kutatásokat: 1) 2010 júniusában 1 hetet kutattam Gyulafehérváron, a *Gyulafehérvári Érseki Levéltárban*, 2) 2010 novemberében 1 hónapot Bukarestben, a *Román Külügyminisztérium Archívumában* és a *Román Központi Történeti Levéltárban*, 3) 2011 januárjában 1 hetet Kolozsváron a *Kolozs Megyei Állami Levéltárban*. A megjelent publikációkban a külügyminisztériumi iratanyag alapján kirajzolódó képet igyekeztem a magyarországi és romániai közgyűjteményekben végzett kutatómunkám során fellelt adatokkal, a legújabb magyar és román történeti irodalom eredményeivel is árnyalni és kiegészíteni.

Megjelent publikációk, elkészült kéziratok

A projekt 4 éves időszakában, a kutatások eredményeit felhasználva összesen 13 publikáció jelent meg, ebből 12 tanulmány és forrásközlemény (11 szaklapban és 1 konferenciakötetben), illetve 1 önálló kötet (dokumentumgyűjtemény bevezető tanulmánnyal, forrástárral, a hozzájuk írt lábjegyzetekkel, névmutatóval). A részletes közleménylistát ld. a *Közlemények* rovatban.

Ezekén kívül elkészült egy önálló kötet (dokumentumgyűjtemény) kézírata bevezető tanulmánnyal, forrástárral, az azokhoz írt lábjegyzetekkel és annotált névmutatóval. Ld.: *Magyar katolikus szórványok a Kárpátokon túl. A Szent László Társulat tevékenysége a két világháború között*. Az iratokat gyűjtötte és válogatta, a bevezető tanulmányt, a lábjegyzeteket és az annotált névmutatót írta: Seres Attila. Szerkesztette: Seres Attila. Budapest, 2012. A kézirat nyomdai kiadásra készen áll.

Elkészült továbbá egy önálló kötet (dokumentumgyűjtemény) forrástára is. Ld.: *Márton Áron és az erdélyi (gyulafehérvári) katolikus püspökség a második bécsi döntés után. Magyar diplomáciai iratok 1940-1944*. Az iratokat gyűjtötte és válogatta, a bevezető tanulmányt és a lábjegyzeteket írta: Seres Attila. Szerkesztette: Seres Attila. Budapest, 2012. A forrástár dokumentumai géppel rögzítésre kerültek, a bevezető tanulmány és a

lábjegyzetek döntő része elkészült, az annotált névmutatót még össze kell állítani, illetve a jegyzetapparátust ki kell egészíteni.

Összesen: 13 db megjelent publikáció, 2 db kötet kézirata

A jövőben tervezett dokumentumgyűjtemények

A kolozsvári, az aradi és a brassói konzulátus iratanyaga viszonylag kisebb terjedelmű, ezért viszonylag könnyebben körbehatárolható. Az előbbi esetében azért, mert a jelentéseinek nagy része nem maradt az utókorra, a fennmaradó rész ugyanakkor elég tekintélyes ahhoz, hogy abból egy egész korszakot, tehát az 1922–1940 közötti periódust felölelő dokumentumgyűjteményt össze lehessen állítani. Noha az aradi és a brassói konzulátus iratanyaga sokkal egységesebb, a jelentéseik nagyobb része fennmaradt, alig 4 évig működtek, ezért a jövőben mindegyik anyagából össze lehet állítani majd egy-egy önálló forrástárat. Az azonban világosan látszik, hogy az aradi és a brassói konzulátus jelentéseinek túlnyomó része nem általános érvényű, hanem a dél-erdélyi magyarság aktuális közösségi és egyéni sérelmeiről számol be, ami a kötetek szerkesztésénél a további szelekció lehetőségét és szükségességét vetíti előre. A bukaresti követség iratanyaga a legnagyobb, ettől a missziótól maradt fenn az utókorra a legtöbb jelentés. Ezt a forrásanyagot ezért még egy további nagyarányú szűrés és szelektálás esetén is érdemes lesz kronológiai bontásban, több kötetben publikálni.

Néhány, a projekt keretében végzett kutatás és forrásfeltárás alapján levonható történeti következtetés

Az 1919-1939 közötti magyar-román bilaterális kapcsolatrendszer, illetve a romániai magyar kisebbség és a román kormányzat közötti viszony története alapvetően feldolgozatlan a hazai és a román történeti irodalomban, hiányoznak a magyar és román források parallel használatán alapuló korszerű szakmunkák, monografikus feldolgozások, s az ennek a rendkívül érzékeny kérdéskörnek a feldolgozását segítő alapvető forrástárak is. A magyarországi forrásanyag szisztematikus és célirányos közreadása jelentős támaszt nyújthatna a monografikus feldolgozások elkészítéséhez.

A romániai magyar diplomáciai képviseltek tevékenysége nem korlátozódott egyszerűen a bilaterális, kormányközi magyar-román diplomáciai viszonyrendszer alakítására, információszerzésre és információtovábbításra, diplomáciai közvetítésre vagy politikai intervencióra. A magyar külképviseletek ezen hagyományos diplomáciai szerepkörük mellett – szűk mozgástérben – a rendelkezésükre álló humán erőforrásokat, pénzügyi eszközöket és személyi kapcsolatrendszert kihasználva, tevékenyen igyekeztek hozzájárulni a romániai magyarság társadalmi, gazdasági, egyházi és kulturális önszerveződésének megerősítéséhez, etnikai kohéziójának megőrzéséhez, anyaországi kapcsolatrendszerének kiszélesítéséhez, továbbá minden olyan impulzust támogattak, amellyel a kisebbségi problémákat nemzetközi szinten lehetett tartani.

A romániai magyarság jogérvényesítő törekvéseinek sikere vagy kudarca konkrét esetekben – az alapvetően ellenséges román nemzetiségpolitikai közegben – sokszor többtényezős alkufolyamatok kimenetelén múlt, amelyben a magyar és román kormányzati és diplomáciai aktorokon, valamint a nemzetpolitikai mozgatórugókon túlmenően más tényezők, például regionális és helyi érdekek, társadalmi, egyházi szervezetek, valamint gazdasági, fiskális kérdések is szerepet játszottak.

Moszkva, 2012. május 31.

Dr. Seres Attila